

بنام خداوند
دانا و حکیم

دیوان بین المللی دادگستری

حسین وفائی

انتشارات نظری

دیوان بین المللی دادگستری / حسین وفائی.

تهران : انتشارات نظری، ۱۴۰۴

صفحه ۲۵۶/۲

۹۷۸-۶۲۲-۳۳۵-۳۰۷-۹

فیبا

ایران-دعاوی علیه ایالات متحده

Iran—Claims vs. United States

دیوان بین المللی دادگستری

International Court of Justice

دیوان بین المللی دادگستری-دعاوی

International Court of Justice -- Cases

ایران-پیمان نامه ها. ایالات متحده، ۱۵ آگوست ۱۹۵۵

Iran. Treaties ۱۵ August ۱۹۵۵ etc. United States

مصونیت های دولت های خارجی-ایران

Immunities of foreign states—Iran

اموال دولتی-ایران

Government property --Iran

۹ الف/۱۷/۲۳۸ KZ

۳۴۱/۵۱۲۰۲۶۸۷۳۰۵۵

۱۰۲۰۱۳۹۵

رده بندی کنگره

رده بندی دیویی

شماره کتابشناسی ملی

نام کتاب : دیوان بین المللی دادگستری

نام نویسنده: حسین وفائی

نوبت چاپ : اول-۱۴۰۴

« کلیه حقوق مادی ، چاپ و نشر مخصوص و محفوظ ناشر می باشد »

دفتر مرکزی : تهران، خیابان ولی عصر (عج) ، خیابان سید جمال الدین اسدآبادی (یوسف آباد) ،

نیش خیابان فتحی شقایق ، جنب بانک سپه پلاک ۳۳ ، طبقه ۲ ، واحد ۱۷

E-mail: nazaribook@yahoo.com

www.nashrenazari.com

انتشارات نظری

تلفن : ۸۸۱۰۲۷۷۵

همراه : ۰۹۱۹۰۱۲۹۴۵۵

در وصف پروردگار:

نظری به کار من کن

که ز دست رفت کارم

به کس ام نکن حواله

که به جز تو کس ندارم

خدای مهربانم

میان تاریکی ها فقط تو را به یاد دارم،
در قعر چاه زندگی تنها تو فریادرس من هستی،
ای دریای بی کران عشق پناه ام باش،
آنگونه که آشیانی پرنده ای را.

"حسین وفائی

چکیده

قضیه برخی اموال ایران یکی از مهم ترین قضایایی است که دولت جمهوری اسلامی ایران علیه ایالات متحده در دیوان بین المللی دادگستری اقامه نموده است. دیوان بین المللی دادگستری ابتدا در ۱۳ فوریه ۲۰۱۹ رای صلاحیتی خود در مورد این قضیه صادر کرد و پس از احراز صلاحیت خود در ۳۰ مارس ۲۰۲۳ رای ماهیتی مربوط به این موضوع را اعلام کرد. در رای صادره دیوان بین المللی دادگستری ادعاهای ایران مبنی بر نقض مواد ۲، ۳، ۴، ۷ و ۱۰ و معاهده مودت از سوی ایالات متحده را مورد تایید قرار داد اما از صدور رفع انسداد برخی اموال دولت ایران به ارزش حدود ۱۷۵۰ میلیارد دلار امتناع کرد. ایراد مبتنی بر استثنای عدم اعمال عهدنامه مودت (ماده ۲۰ بند ۱)، ایراد عدم حمایت عهدنامه مودت از مصونیت دولت و ایراد عدم شمول حمایت های مقرر در عهدنامه نسبت به بانک مرکزی (به واسطه عدم تلقی آن به عنوان «شرکت») به عنوان ایرادهای صلاحیتی دیوان و ایراد سوءاستفاده از روند دادرسی (Abuse of Process) و ایراد عدم پاکدستی خواهان (ایران) به عنوان ایرادهای مرتبط با عدم قابلیت استماع دعوا مطرح گردید. دیوان به دقت استدلال های هریک از طرف های اختلاف را رسیدگی نمود. دیوان ایراد عدم شمول عهدنامه مودت به مصونیت دولت را پذیرفت اما ایراد

مربوط به «منافع ملی و اساسی» و ایرادهای مربوط به عدم قابلیت استماع دعوا را رد کرد و در نتیجه صلاحیت خود برای رسیدگی به دادخواست خواهان را احراز نمود. ضمناً، ایراد عدم شمول مفاد عهدنامه نسبت به بانک مرکزی، ملحق به ماهیت شد؛ زیرا به نظر دیوان این ایراد ویژگی منحصراً مقدماتی ندارد.

واژگان کلیدی: رأی، دیوان بین الملل دادگستری، شکایت، انسداد، دارایی، ایران، علیه ایالات متحده

فهرست مطالب

مقدمات تحقیق.....	۱۳
مقدمه.....	۱۳
بیان مساله	۱۶
اهمیت و ضرورت تحقیق.....	۲۰
سوالات تحقیق.....	۲۰
سوال اصلی.....	۲۰
سوالات فرعی.....	۲۰
فرضیه های تحقیق.....	۲۱
فرضیه اصلی.....	۲۱
فرضیه های فرعی.....	۲۱
اهداف تحقیق.....	۲۲
هدف اصلی.....	۲۲
اهداف فرعی.....	۲۲
روش تحقیق.....	۲۲
روش گردآوری اطلاعات.....	۲۳
روش تجزیه و تحلیل اطلاعات.....	۲۳
نوآوری تحقیق.....	۲۴
پیشینه تحقیق.....	۲۴
ساختار تحقیق.....	۲۶

- فصل اول: مبانی، مفاهیم و پیشینه ۲۹
- ۱- گفتار اول: مبانی اعمال صلاحیت دیوان بین المللی دادگستری ۳۰
- ۱-۲ گفتار دوم: مفهوم و مبنای مصونیت قضایی دولت ها و اموال آنها ۳۳
- ۱-۳ گفتار سوم: اقدامات تقنینی و قضائی ایالات متحده علیه دولت ایران ۳۷
- ۱-۴ گفتار چهارم: پیشینه و سابقه تاریخی دعوای برخی اموال ایران ۵۷
- ۱-۵ گفتار پنجم: مصونیت اموال دولت ها از توقیف از منظر حقوق بین الملل ۷۴
- ۱-۵-۱ بند اول: مصونیت قضایی دولت ها از توقیف اموال ۷۴
- ۱-۵-۲ بند دوم: تحول در اصل مصونیت دولت ها از توقیف اموال ۷۶
- ۱-۵-۳ بند سوم: عملکرد کمیسیون حقوق بین الملل سازمان ملل درباره مصونیت دولت ها ۷۹
- ۱-۶ گفتار ششم: مصونیت قضایی دولت ها در حقوق ایالات متحده آمریکا ۸۲
- ۱-۶-۱ بند اول: مصونیت قضایی دولت ها در رویه قضایی آمریکا ۸۳
- ۱-۶-۲ بند دوم: قانون مصونیت دولت های خارجی آمریکا مصوب ۱۹۷۶ م و اصلاحیه های بعدی ۸۶
- ۱-۶-۲-۱ تروریسم به عنوان استثنایی در حقوق آمریکا ۹۰
- ۱-۶-۲-۲ وضعیت بانک های مرکزی در حقوق آمریکا ۹۹
- ۱-۶-۲-۳ کنوانسیون سازمان ملل متحد در خصوص مصونیت قضایی دولت ها و اموال آن ها مصوب ۲۰۰۴ م ۱۰۸
- ۱-۷ گفتار هفتم: حق مصونیت قضایی دولت ها در آرای دیوان بین المللی دادگستری ۱۱۱
- ۱-۸ گفتار هشتم: پرونده پترسون و توقیف یک میلیارد و هفتصد و پنجاه میلیون دلار از دارایی های ایران ۱۱۳
- ۱-۹ گفتار نهم: عهدنامه مودت ۱۹۵۵ ۱۲۱

- ۱-۱۰ گفتار دهم: اعتبار عهدنامه مودت سال ۱۹۵۵ و قابلیت استناد به آن در روابط
بین ایران و آمریکا..... ۱۲۵
- ۱-۱۱ استفاده از عهدنامه مودت در تجاری بودن عمل بانک مرکزی..... ۱۲۸
- ۱-۱۲ رای صلاحیتی ۲۰۱۹ در موضوع دکترین دستان ناپاک..... ۱۳۰
- فصل دوم: تحلیل استدلال ها و ادعاهای طرفین اختلاف در دعوی برخی اموال
ایران..... ۱۳۶
- ۱-۲ گفتار اول: احراز صلاحیت و قابلیت استماع..... ۱۳۹
- ۱-۲-۱ بند اول: استدلال ها و ادعاهای ایران مبنی بر صلاحیت دیوان..... ۱۳۹
- ۱-۲-۲ بند دوم: استدلال ها و ادعاهای ایالات متحده مبنی بر عدم صلاحیت
دیوان..... ۱۴۰
- ۱-۲-۱-۲ استثنای عدم اعمال عهدنامه مودت..... ۱۴۱
- ۱-۲-۲-۲ شمول عهدنامه مودت به مصونیت دولتی..... ۱۴۱
- ۱-۲-۳ عدم شمول عهدنامه به بانک مرکزی به واسطه عدم تلقی آن به عنوان
شرکت..... ۱۴۲
- ۱-۲-۲ گفتار دوم: نقض های ادعای معاهده مودت..... ۱۴۳
- ۱-۲-۲ بند اول: استدلال ها و ادعاهای ایران در خصوص نقض مواد معاهده مودت ۱۴۳
۱-۲-۲-۲ بند دوم: استدلال ها و ادعاهای ایالات متحده مبنی بر عدم نقض مواد
معاهده مودت..... ۱۴۳
- ۱-۲-۳ گفتار سوم: شکایت ایران به دیوان عالی آمریکا..... ۱۴۴
- ۱-۳-۲ بند اول: اجرای حکم در لوکزامبورگ و ایتالیا..... ۱۴۵
- ۱-۳-۲ بند دوم: دادخواست و خواسته ایران به دیوان بین المللی دادگستری..... ۱۴۷
- ۱-۴ گفتار چهارم: ادعای دولت آمریکا در تقابل با ادعای دولت ایران با استناد به
دکترین ها..... ۱۴۸

۱-۴-۲	بند اول: عدم صلاحیت دیوان بین المللی دادگستری ICJ.....	۱۴۸
۲-۴-۲	بند دوم: شرکت بودن یا نبودن بانک مرکزی در چارچوب عهدنامه مودت	
۱۹۵۵		۱۴۹
۳-۴-۲	بند سوم: دکترین دستان ناپاک.....	۱۵۵
۱-۳-۴-۲	استدلال آمریکا.....	۱۵۵
۲-۳-۴-۲	استدلال ایران.....	۱۵۷
۳-۳-۴-۲	رای دیوان.....	۱۵۹
۴-۴-۲	بند چهارم: دکترین لزوم طی مراحل داخلی جبران خسارت.....	۱۶۱
۵-۴-۲	گفتار پنجم: سوء استفاده از روند دادرسی.....	۱۶۴
۱-۵-۲	بند اول: دولت آمریکا.....	۱۶۴
۲-۵-۲	بند دوم: رای دیوان.....	۱۶۶
۶-۴-۲	گفتار ششم: نظرات قضات در مورد رای (نظرات موافق و مخالف).....	۱۶۷
۱-۶-۲	بند اول: آقای رایینسون، قاضی جامائیکایی.....	۱۶۹
۲-۶-۲	بند دوم: خانم سبوتینده، قاضی اوگاندایی.....	۱۷۰
	بند سوم: نظر آقای دکتر جمشید ممتاز.....	۱۷۶
۷-۴-۲	گفتار هفتم: موضوعات دیگر پرونده.....	۱۷۸
۱-۷-۲	بند اول: پرداخت هزینه های دادرسی و حقوقی.....	۱۷۸
۲-۷-۲	بند دوم: مکلف کردن آمریکا به پرداخت خسارت به ایران توسط دیوان بین	
	المللی دادگستری.....	۱۸۲
۸-۴-۲	نظرات مشورتی ایران در خصوص مصونیت دولت ها (انسداد دارایی ها).....	۱۸۶
۲-۹	نقاط ضعف ایران در طرح شکایت در خصوص انسداد دارایی ها.....	۱۸۸
	فصل سوم: ارزیابی رای ماهیتی دیوان بین المللی دادگستری در قضیه برخی دارایی	
	های ایران.....	۱۹۱

- ۱-۳ گفتار اول: پذیرش موارد نقض معاهده مودت از سوی دیوان..... ۱۹۲
- ۱-۱-۳ بند اول: قضیه اموال خاص ایران..... ۱۹۳
- ۲-۱-۳ بند دوم: قضیه نقض عهدنامه ۱۳۳۴ مودت و روابط اقتصادی و حقوق..... ۱۹۳
- کنسولی بین ایران و آمریکا..... ۱۹۴
- ۳-۱-۳ بند سوم: صلاحیت دیوان بین المللی دادگستری در حل اختلافات ناشی از عهدنامه مودت..... ۱۹۶
- ۱-۳-۱-۳ تقاضای اجرای عین تعهدات..... ۱۹۸
- ۲-۳-۱-۳ تقاضای جبران خسارت ناشی از نقض مفاد عهدنامه..... ۱۹۹
- ۴-۱-۳ بند چهارم: تقاضای اعمال عین بایدها و نبایدهای دستور موقت..... ۱۹۹
- ۵-۱-۳ بند پنجم: عملکرد دیوان بین المللی دادگستری ناشی از نقض عهدنامه مودت..... ۲۰۰
- ۶-۱-۳ بند ششم: پرونده مامورین دیپلماتیک و کنسولی ایالات متحده آمریکا..... ۲۰۱
- ۷-۱-۳ بند هفتم: پرونده حمله ایالات متحده آمریکا به سکوهاى نفتى خلیج فارس ۲۰۳
- ۸-۱-۳ بند هشتم: حمله به هواپیمای مسافربری ایرباس توسط ناو آمریکائی در دوازدهم تیر ۱۳۶۷..... ۲۰۸
- ۹-۱-۳ بند نهم: اقدامات و تحریم های هسته ای آمریکا پس از خروج از برنامه جامع اقدام مشترك (برجام)..... ۲۱۱
- ۲-۳ گفتار دوم: عدم پذیرش رفع انسداد برخی اموال ایران..... ۲۱۴
- ۳-۳ گفتار سوم: رای صلاحیتی دیوان بین الملل دادگستری در شکایت ایران علیه ایالات متحده..... ۲۲۱
- بحث و نتیجه گیری..... ۲۳۱
- نتیجه گیری..... ۲۳۳
- فهرست منابع..... ۲۳۹

منابع فارسی..... ۲۴۰

منابع لاتین..... ۲۴۸

فهرست نمودارها

عنوان	صفحه
-------	------

نمودار (۱-۱) دسته بندی تحریم ها از نگاه هدف.....	۶۳
--	----

مقدمات تحقيق

مقدمه

دولت جمهوری اسلامی ایران و ایالات متحده تاکنون چندین بار برای حل و فصل اختلافات خود به دیوان بین المللی دادگستری مراجعه نموده اند. یکی از قضایای مورد اختلاف دو دولت به برخی دارایی های ایران مربوط می شود. مصادر ۱/۵ میلیارد دلار از اموال ایران توسط دادگاه آمریکایی به جهت پرداخت غرامت به قربانیان تفنگداران آمریکا در لبنان از موضوعاتی است که چالش های بسیاری را به وجود آورده است که عملکرد دولت آمریکا بر وفق قواعد حقوقی و مقررات بین المللی نمی باشد. به دنبال کشته شدن سربازان آمریکایی (مقر تفنگداران آمریکایی) در ۲۳ اکتبر ۱۹۸۳ در بیروت، برخی از بازماندگان خانواده های این سربازان در پرونده ای به نام پترسون خواستار رسیدگی محاکم ایالات متحده و صدور رای به نفع خواهان ها و تعیین غرامت شدند. خواهان های این پرونده مدعی دست داشتن دولت جمهوری اسلامی ایران در انفجار مقر تفنگداران آمریکایی در بیروت بودند.

دولت جمهوری اسلامی ایران همواره چنین دخالتی را رد کرده است. در سال ۲۰۰۸ محاکم داخلی آمریکا (دادگاه فدرال آمریکا) اقدام به صدور رای مبنی بر توقیف، ضبط و مصادره حدود ۱/۵ میلیارد دلار از اموال بانک مرکزی و اموال سایر شرکت ها و